

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

ВИПУСК 33

Рівне – 2021

УДК 94(477) + 94 (100)
А 43

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : Зб. наук. пр. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Вип. 33. Рівне: РДГУ, 2021. 256 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан – кандидат історичних наук, професор,
член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м. Рівне)

Відповідальний редактор:

Шеретюк Валерій – кандидат історичних наук, професор (м. Рівне)

Редакційна рада:

Давидюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

Жарна Криштоф – доктор хабілітований в галузі історії, професор
(м. Жешув, Республіка Польща)

Киридон Алла – доктор історичних наук, професор (м. Київ)

Троян Сергій – доктор історичних наук, професор (м. Київ)

Фісанов Володимир – доктор історичних наук, професор (м. Чернівці)

Члени редколегії:

Галуха Любов – кандидат історичних наук, професор (м. Рівне)

Жилюк Сергій – доктор історичних наук, професор (м. Остріг)

Майзнер Роберт – доктор хабілітований в галузі історії, професор (м. Ченстохова,
Республіка Польща)

Соммер Ханна – доктор гуманітарних наук в галузі соціології, професор
(м. Жешув, Республіка Польща)

Степанков Валерій – доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський)

Стоколос Надія – доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

Чухліб Тарас – доктор історичних наук, провідний науковий співробітник (м. Київ)

Швецова-Водка Галина – доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

Шеретюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

*Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету,
протокол № 10 від 25 листопада 2021 р.*

***Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ №15857-4329Р***

ISSN 2519-1942

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. Пластова, 31,
Факультет історії, політології та міжнародних відносин РДГУ,
isf_rdgu@ukr.net
<http://fipmv.rv.ua/>

ТРАГІЗМ НАУКОВОЇ ДОЛІ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО(1871–1942 РР.)

Христина Головата

Рівненський державний гуманітарний університет

Україна, 33027, Рівне, вул. Пластова 31

e-mail: khrumchik19@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9853-3985>

Валентина Добровичинська

Рівненський державний гуманітарний університет

Україна, 33027, Рівне, вул. Пластова 31

e-mail: dobrochynskav@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6625-5108>

У статті висвітлено основні етапи життєвого шляху та діяльності Агатангела Кримського. Наголошено на феноменальних здібностях видатного українського вченого в різних царинах наукових студій. Проаналізовано ставлення радянської влади до української творчої інтелігенції. На конкретному прикладі показано репресивно-каральні методи комуністичної партії щодо організаторів української науки.

Ключові слова: Агатангел Кримський, українська наука, радянська влада, тоталітарний режим, репресії.

Holovata K. LIFE AND SCIENTIFIC ACTIVITY OF AGATANGELA RIMEAN (1871–1942 PP.).

In master's degree work on the basis of the published sources the complex analysis of vital way is carried out and scientific activity of Agatangela Crimean. Investigational the Volhynia period of life of academician. The saturated and various period of receipt of secondary and higher education is considered. Thirst to the studies and intellectual development is marked, which in future determined direction of him scientific secret services. The features of life of Agatangela are selected Crimean in the conditions of soviet power. The active civil is described.

Certainly scientific achievements as an orientalist. High and noble was aspiration of scientist – popularization and rapprochement of cultures of the world people. The proper attention which was spared by a historian to each to etnokonfesiyniy community is marked, probing and establishing the results of study of its history, religion, mentality, way of life, social structure and role, in development of edge. Returning of Agatangela is analysed Crimean in 1918 year to Kyiv, where becomes the secretary of the Allukrainian academy of sciences and actually manages it. Thus, investigational

teaching activity of Agatangela Crimean. Paid regard to merits before ukrainoznavstvom. It is needed to notice that due to his efforts, with education Historically philological to the department of AN of UKRAINE, the idea of national revival is stopped up in conception of which, ukrainoznavstvo first got subsoilfor the determination and development.

Consequently, the multidimensionalness of talent of scientist strikes even among modern researchers: orientalist, historian, philologist, ethnographer, specialist in folk-lore, poet, prose writer, translator. Inscrutability of figure and unique talent of Agatangela causes Crimean infatuation for his person, and this capture was incarnatein many publications. Him a vital way is an example of national conscience, victoriousand honest fight of intelligentsia of 20th of age, for freedom.

Key words: Agatangel the Crimean, vital way, scientific activity, Ukrainian academy of sciences, soviet power, orientalism, teaching activity.

У 2021 р. в Україні відзначили ювілейну дату – 150 років із дня народження багатогранного українського вченого Агатангела Кримського, чие ім'я ЮНЕСКО віднесла до переліку видатних діячів світу. З утвердженням Української державності наприкінці ХХ століття із прірви забуття повернулася пам'ять про неординарну постать науковця А. Кримського, творча спадщина якого представлена працями з історії, сходознавства, мовознавства та інших галузей.

Агатангел Юхимович Кримський народився 15 (03) січня 1871 р. у російськомовній родині нащадка кримсько-татарського роду. Батько Юхим Степанович, шукаючи кращої долі оселився у західноукраїнському містечку Володимир-Волинську, де спершу працював поштовим чиновником, а згодом учителем історії та географії [3, с. 9]. Мати Аделаїда Матвіївна (у дівочтві – Сидорович) була українською полькою і займалась домашнім господарством. Родинне оточення сприяло закладенню у дітей високої духовної культури і потягу до знань [10, с. 217].

Після народження сина подружжя Кримських переїхало до Звенигородки, де Агатангел від 1876 р. навчався у міському училищі, пізніше освіту здобував у гімназіях Острога, Києва, колегії Павла Галагана. Вищі студії продовжив у Лазаревському інституті східних мов у Москві, а згодом – історико- філологічному факультеті Московського університету. В 1896–1898 рр. на стипендію від Лазаревського інституту А. Кримський перебував у науковому відрядженні в Сирії та Лівані. Після повернення він приступив до викладацької роботи у Лазаревському інституті східних мов, де упродовж 1908–1918 рр. навчав студентів арабської, перської та турецької мови.

Спілкуючись з людьми високоосвіченими і прогресивними, Агатангел Юхимович дуже рано усвідомив свої можливості і покликання. На формування його світогляду великий вплив мали праці Михайла Драгоманова. Спочатку ідеї М. Драгоманова він характеризував як «нове світло осіяло», а згадуючи юні роки самокритично оцінював шляхи пошуку істини: «Натомість я вдався до політикування і понаробляв таких помилок, що тепер мені невимовно соромно згадувати про них» [13, с. 326].

Напружена наукова праця поєднувалася з громадською діяльністю і літературною творчістю. А. Кримський в часи студентства вступив до таємного гуртка, в якому переважали українці. Царська поліція звернула увагу на вченого, і відтоді він перебував під наглядом як політично небезпечна особа. Проте, це не завадило йому виступати з працями з української філології, друкувати статті на наукові й політичні теми, перекладати східних і західних поетів, відвідувати земляцькі віча [10, с. 21].

Під час перебування у Москві А. Кримський збирав гроші на видання, налагоджував випуск нелегальної літератури, виступав перед студентською молоддю з рефератами про важке становище народу, викривав русифікаторські дії царизму щодо України; політику «розділяй і володарюй» з боку Габсбургів у Галичині; організував на своїй московській квартирі нелегальну бібліотеку [3, с. 17]. Через наукові зацікавлення А. Кримський прийшов до свого політичного самоусвідомлення. На етнографічних, мовних відмінностях українського народу базувались його ідейні переконання. Шляхом власного історичного пізнання і наукових пошуків він обґрунтовував самотність України. Як уважають сучасні дослідники творчості А. Кримського, він бажав боротись по-своєму за Україну. Ідея «України» у нього трансформувалась в ідею нації й націоналізму, сенс яких складає вся сукупність політичних українців [16, с. 191].

Таємна поліція продовжувала своє «опікунство» над Кримським, а в 1904 р. його офіційно запросили у жандармське управління, де показали літографований курс його лекцій з підкресленням «крамольних» місць (в основному лекцій з історії) і попередили про «ризик позбутися кафедри історії і права читати у вищих навчальних закладах» [3, с. 22]. Статті і монографії А. Кримського схвально сприймалися вітчизняною і зарубіжною прогресивною громадськістю. Натомість, апологети царизму й колоніалізму неприязно і вороже ставились до наукової продукції вченого [3, с. 23].

А. Кримський у роки революції 1905–1907 рр. виступив із циклом статей, де критикував політику царизму в Персії та Далекому Сході. Громадянською мужністю пронизана промова вченого, підготовлена 2 листопада 1905 р. Під час революційних подій він вивчав настрої на околицях імперії, вів боротьбу проти концепції, згідно якої російські мусульмани менш готові до парламентського життя, ніж російські селяни. За даними київського губернатора, у квітні 1906 р. професор проживав у Звенигородці, де дістав дозвіл видавати науковий журнал «Звенигородщина з погляду фольклорно-лінгвістичного» із задекларованою суто академічною метою, але – двома мовами. А в листах друзям наголошував, що в провінції переважають не конституціоналістські, а революційні настрої. Поразку революції А. Кримський сприйняв як поразку власних мрій і сподівань. [3, с. 25]. У період Першої світової війни А. Кримський активно зустрічався із кримськотатарськими діячами. У Бахчисараї він відвідав медресе, у редакції газети «Терджиман» зустрічався з місцевою інтелігенцією. Хусаїн Сабрі ефенді Айвазов був головним редактором, який представляв вченого. Знову ж таки підозри викликали контакти Кримського з Ісмаїлом Гаспринським та Абдулою Лятіф-заде [3, с. 71].

Події 1918 р. змусили А. Кримського повернутися до Києва, де він отримав запрошення долучитися до створення Української Академії наук, ставши її неодмінним секретарем. Після приходу більшовиків почався тиск на Академію та інтелектуальна цензура. А. Кримський пробував відстоювати самостійність наукової інституції, запевняючи партійне начальство в лояльності [10, с. 28]. Спроби влади втрутитися в життя Академії наук датуються початком двадцятих років. Уже в 1921 р. Народний комісаріат освіти намагається змінити статут і структуру УАН, але під час першого наступу реформа майже не торкнулася Академії, її основ і, що найважливіше, внутрішнього ладу. Але підпорядкованість Наркомосу впливала на всі справи, що стосувались наукової діяльності. Не затверджується на посаді президента Академії наук обраний М. Василенко, скорочуються штати, що назагал, виглядало як своєрідна перша «чистка» Академії (з тисячі співробітників залишається понад чотириста). А над усе державні чиновники жалкували, що до їхньої комісії «встряв» А. Кримський, при якому, за визначенням М. Левитського (офіційний наглядач Наркомосу), «неможливо робити висновки по суті справи». Поступово формувалися відносини, коли політика переважала над наукою, слухняний урядовець над особистістю і знанням вченого. Проте Кримський, з його дипломатичним талантом, вчасно підготував «Меморандум о неотложных научных нуждах Всеукраинской Академии Наук», завдяки якому вдалося трохи домогтися матеріального зміцнення ВУАН, збільшення її штатів, активізації роботи. Так, лише Інститут української наукової мови підготував тридцять сім термінологічних словників з різних галузей знань [9, с. 631].

У лютому 1925 р., де йшлося про довіру Президії Академії, А. Кримський оголосив, що він переконаний комуніст, і в такий спосіб прагнув домогтися від представників влади довіри. Розсекречені архівні документи свідчать, що уряд ГПУ-НКВС, вважав А. Кримського, а також С. Єфремова найнебезпечнішими особами. Учений, у свою чергу, давав численні підстави для того, щоб влада не відчувала до нього довіри. Прикладом цього є його протест під час арештів членів академії [10, с. 32].

3 травня 1928 р. відбулись вибори президії Академії, де вперше були присутні представники більшовицької влади. Більшістю голосів А. Кримського переобрали на посаду секретаря, але наступного дня радянський уряд не затвердив його на цій посаді. Згодом, в автобіографії А. Кримський написав: «З 1928 року я перейшов на становище звичайного академіка». Проте, він не втрачав надії і мріяв знайти втіху у науковій роботі [6, с. 12].

У цей час учений плідно працював над працями: «Історія хозар», «Історія нової арабської літератури», «Нізамі та його сучасники». Монографія «Історія хозар» була фактично першим дослідженням їхньої історії, побудована за хронологічним, а не проблемним принципом. У своїй роботі дослідник порушував низку питань, значно випередивши своїх сучасників у багатьох напрямках хозарознавчих студій [2, с. 33].

Як відомо, кінець 1920-х років був непростим у житті А. Кримського, адже його почали знімати майже з усіх посад, відстороняти від роботи, позбавляти звичного середовища. Вченому інкримінували «український шовінізм», буцімто у стінах Всеукраїнської Академії наук розташовувався штаб контрреволюційної «Спілки визволення України». «Кримінал» вченого вбачався і в тому, що надто багато він працював над історією Туреччини, поставивши її «на службу українського шовінізму». Після розгрому СВУ, академік фактично припинив й свою роботу наукову роботу. Він цілком ігнорував життя в Академії, важливі методологічні дискусії, жодним чином не виявляв бажання зійти зі своїх старих позицій [8, с. 13].

Дослідники вважають, що А. Кримський не був арештований і притягнутий до суду лише через те, що його особистий помічник М. Левченко не дав слідчим тих відомостей, які від нього вимагали. М. Левченка заарештували і заслали до Ведмежої Гори, де А. Кримський щоліта його відвідував [12, с. 95]. А. Кримський демонстративно носив драні чоботи і порваний костюм, говорячи: «Ось до чого довела радянська влада академіка». Він заявляв, що радянський лад згубний для науки і культури. З боку А. Кримського мало місце використання трибуни для проведення націоналістичної агітації. Намагався довести історичну зверхність українців над росіянами і відсутність спорідненості між цими народами і мовами» [4, с. 333].

НКВС УРСР ще задовго до ювілею вченого готували для нього пута: 7 жовтня 1938 р. було заведено справу № 22538 «Маститі». Як видно з назви, вона була групова й охоплювала нерядовий контингент. Одним із її фігурантів був справді маститий А. Кримський, який трактувався «українським контрреволюціонером». Вчений не міг собі уявити, що одержуючи високий орден, невдовзі тремтячою старечею рукою він виведе підпис «академік- ордоносець Агатангел Кримський» не де-небудь, а в стінах Народного комісаріату державної безпеки УРСР, і не на чому-небудь, а в «анкетізаарештованого» [4, с. 325]. Учений жив трудовим і політичним життям разом із своїм народом, радіючи його успіхам, зростанню величі республіки. Із захопленням він вітав возз'єднання західних українських земель в єдиній Радянській Українській державі – складовій частині великого СРСР. Він добре розумів значення цієї великої справи для історичної долі всього українського народу, зокрема в розвитку його мови [1, с. 20].

Початок Другої Світової війни А. Кримський зустрів у Звенигородці, де одужував після перенесеного мікроінсульту. Нібито для евакуації машина прибула по нього 19 липня. На випадок відмови їхати добровільно лейтенант НКДБ УРСР Гусєв мав повноваження вивезти вченого примусово [6, с. 48]. Перед від'їздом до Києва А. Кримський попередив свою домробітницю, щоб чекала листи уже із Саратова, сподіваючись виїхати туди. Перший допит відбувся 22 липня в Києві [4, с. 327].

У постанові на арешт старший оперуповноважений II відділу III управління НК ДБ УРСР сержант Секарев писав, що Кримський «був ідеологом українських націоналістів і впродовж ряду літ очолював антирадянське націоналістичне підпілля. За зізнанням засуджених «учасників контрреволюційної націоналістичної організації СВУ» Єфремова, Дурдуківського та ін.,

Кримський брав активну участь в цій організації. За документами чекістів, він активізував антирадянську націоналістичну діяльність, спрямовану на утворення самостійної буржуазної української держави, на відрив України від радянського союзу. Ця підривна діяльність велася А. Кримським на фронті української культури і у вихованні в антирадянському націоналістичному дусі студентів Київського університету. А. Кримський не визнав своєї вини і у Харкові, куди перевезли заарештованого для продовження допитів. Там його ознайомили з офіційним звинуваченням, яке склав старший слідчий III управління НКВС УРСР лейтенант Держбезпеки Кокостиков [7, с. 281].

Вченого направили до тюрми з формулюванням: «Політичне забарвлення – український націоналізм». У процесі обшуку вилучено: Орден Трудового Червоного прапора, орденська книжка, паспорт. Не визнаючи себе винним, знайшовши в собі сили нічого не підписати та не зробити наклеп ні на кого, промовляв: «Никогда идеологом украинского национализма я не был и не мог быть, – сказав він слідчому, – потому что это противно всей моей природе и моему мировоззрению» [6, с. 49].

У справі №148001 під грифом «цілком таємно» є довідка про компромат на А. Кримського. Напружуючи слабкий зір, Агатангел Юхимович читав протоколи допитів і виправляв граматичні помилки [15, с. 21]. У такий спосіб ось такі малописьменні слідчі намагались збагнути нюанси наукових проблем, про які дискутували академіки і професори, та ще й «шили» їм контрреволюцію. Абсурдна і водночас моторошна ситуація. Вчений зі світовим іменем, знавець великої кількості мов, історії і культури багатьох народів обвинувачується безпідставно і зухвало в націоналізмі, а революційним інтернаціоналістом залишається його слідчий, який не володіє досконало навіть однією мовою [16]. Напівпритомного академіка відправили етапом до Казахстану. Там, під Кустанаєм, в тюрмі НКВС, Агатангел Кримський помер. За іншими джерелами, нелюди закатовували вченого до смерті. Сталося це 25 січня 1942 року [15, с. 21]. Свідком останніх днів академіка А. Кримського був селянин Ю. Гречинин, який і розповів про мужність вченого та жахливі умови його останніх днів життя. Сліди Кримського були втрачені, хоча шукали всі – родина, друзі, Академія наук, шукав В.І. Вернадський. У 1947 р. до Президії Академії наук звернулася М.Ю. Кримська з проханням видати свідоцтво про смерть брата, сподіваючись, що він помер в евакуації [9, с. 634]. У слідчій справі залишились довідка фельдшера від 14 січня 1942 р. про те, що А. Кримський перебував виснажений та слабкий у тюремній лікарні від дня прибуття [7, с. 81]. У 1957 році радянська влада посмертно реабілітувала великого сходознавця [15, с. 21].

Отже, трагізм великого вченого А. Кримського полягав у тому, що йому судилося жити в епоху зміни політичних влад, коли біля державного керма опинилися представники комуністичної влади. У період тоталітарного режиму найкращі представники української інтелігенції зазнали фізичної і моральної розправи за свободу мислення. А. Кримський боровся за Україну по-своєму. Незважаючи, на похилий вік і недугу, знайшов у собі сили, вичерпав їх

останній запас, але не піддався, не обмовив ні себе, ні товаришів. Українська земля стала для нього колискою усього його свідомого життя.

Джерела та література

1. Білодід І.К. А.Ю. Кримський – україніст і орієнталіст: матеріали ювілейної сесії до 100-річчя з дня народження. НАН України, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. Київ: Наукова думка. 1974. 175 с.
2. Бубенок О.Б., Хамрай О.О. А.Ю. Кримський у засланні у Звенигородці (деякі обставини написання монографії «Історія хазарів») Східний світ, 2012. № 2. С. 5–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/SkhS_2012_2_3
3. Гурницький К. І. Кримський як історик. Київ: Наукова думка, 1971. 184 с.
4. Льєнко І. У жорнах репресій: оповіді про укр. письменників (за архівами ДПУ – НКВС). Київ: Веселка, 1995. 447 с.
5. Кочубей Ю.М. Присутній «відсутній» А. Кримський. Наукова діяльність А.Ю. Кримського в 30-ті роки. Нариси життя і творчості. Київ: Стилос, 2006. 564 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kochubei_Yurii/Prysutnii_vidsutnii_AYu_Krymskyi_Naukova_diiialnist_AYu_Krymskoho_v_30-ti_roky.pdf?
6. Матвєєва Л. З біографії А. Кримського (1918–1941pp.) URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Matvieieva_Lesia/Z_biohrafii_AYu_Krymskoho_1918-1941_rr.pdf?
7. Мусієнко О.Г. З порога смерті: Письменники України – жертви сталінських репресій. Вип.1. Київ: Радянський письменник, 1991. 494 с.
8. Олешко П.С., Кот Н.М., Силюк А.М. Агатангел Кримський і Волинь: матеріали Всеукраїнського круглого столу, приуроченого до 150-річчя від дня народження Агатангела Кримського та 150-річчя від дня народження Лесі Українки. Луцьк: Волинський ІППО, 2021. 244 с.
9. Огнева О. «Українським націоналістом я ніколи не був...». Реабілітовані історією: у 27 т.: Волинська область / авт. тексту М.М. Кучерепа, В.В. Вісин, О.Ю. Ленартович, В.В. Оніщук, О.І. Півень, О.П. Сущук. Луцьк: Волин. обл. друк, 2010. Кн. 1. С. 628–635.
10. Павличко С.Д. Націоналізм, сексуальність, орієнталізм. Складний світ Агатангела Кримського. Київ: Основи, 2000. 328 с.
11. Перші академіки (дійсні члени) Української Академії Наук: До 100-річчя Національної академії наук України: науково-допоміжний біобібліографічний покажчик. Держ. наук.техн. б-ка України, Інформ. бібліогр. від. Київ: ДНТБУ України. 2018. 249 с.
12. Полонська-Василенко Н. Академік Агатангел Юхимович Кримський 1871–1941pp. Київ, 2011. URL: <https://en.calameo.com/read/005273712da4b6cbb021c>
13. Поляруш Н.С., Хоцянівська І.В. Агатангел Кримський багатогранна творча особистість. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/36/665/1381-1>

14. Сидоржевський М.О. Над часом і простором. До 150-річчя з дня народження Агатангела Кримського (1871–1942). UR: <https://litgazeta.com.ua/articles/mykhajlo-sydzorzhevskij-nad-chasom-i-prostorom-do-150-richchia-z-dnia-narodzhennia-ahatanhela-krymskoho-1871-1942/>
15. Титаренко Л.І. Він цю Батьківщину любив. Голос України. 2011. 20 січ.(№10). 21 с. URL: <http://www.golos.com.ua/article/117928>
16. Шеремета А.Ю. Агатангел Кримський та ідея «України»: Реконструкція національного і політичного самоусвідомлення. м. Київ. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Sheremeta_A_Yu/Ahatanhel_Krymskyi_ta_ideia_Ukrainy_rekonstruktsiia_natsionalno_i_politychnoho_samousvidomlennia.pdf?

References

1. Bilodid I.K. A.Iu. Krymskyi – ukrainist i orientalist: materialy yuvileinoi sesii do 100-richchia z dnia narodzhennia. NAN Ukrainy, In-t movoznavstva im. O.O. Potebni. Kyiv: Naukova dumka. 1974. 175 s.
2. Bubenok O.B., Khamrai O.O. A.Yu. Krymskyi u zaslanni u Zvenyhorodtsi (deiaki obstavyny napysannia monohrafii “Istoriia khazariv”) Skhidnyi svit, 2012. № 2. S.5–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/SkhS_2012_2_3
3. Hurnytskyi K.I. Krymskyi yak istoryk. Kyiv: Naukova dumka, 1971. 184 s.
4. Iliencko I. U zhornakh represii: opovidi pro ukr. pysmennykiv (za arkhivamy DPU – NKVS). Kyiv: Veselka, 1995. 447 s.
5. Kochubei Yu.M. Prysutnii «vidsutnii» A. Krymskyi. Naukova diialnist A. Yu. Krymskoho v 30-ti roky. Narysy zhyttia i tvorchosti. Kyiv: Stylos, 2006. 564 s. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kochubei_Yurii/Prysutnii_vidsutnii_AYu_Krymskyi_i_Naukova_diialnist_AYu_Krymskoho_v_30-ti_roky.pdf?
6. Matvieieva L. Z biohrafii A. Krymskoho (1918–1941rr.) URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Matvieieva_Lesia/Z_biohrafii_AYu_Krymskoho_1918-1941_rr.pdf?
7. Musiienko O.H. Z poroha smerti: Pysmennyky Ukrainy – zhertvy stalinskykh represii. Vyp.1. Kyiv: Radianskyi pysmennyk, 1991. 494 s.
8. Oleshko P.S., Kot N.M., Syliuk A.M. Ahatanhel Krymskyi i Volyn: materialy Vseukrainskoho kruhloho stolu, pryurochenoho do 150-richchia vid dnia narodzhennia Ahatanhela Krymskoho ta 150-richchia vid dnia narodzhennia Lesi Ukrainky. Lutsk: Volynskyi IPPO, 2021. 244 s.
9. Ohnieva O. «Ukrainskim natsionalistom ya nikoly ne buv...».Reabilitovani istoriieiu: u 27 t.: Volynska oblast / avt. tekstu M.M. Kucherepa, V.V. Visyn, O.Yu. Lenartovych, V.V. Onishchuk, O.I. Piven, O.P. Sushchuk. Lutsk: Volyn. obl. druk, 2010. Kn. 1. S. 628–635.
10. Pavlychko S.D. Natsionalizm, seksualnist, orientalizm. Skladnyi svit Ahatanhela Krymskoho. Kyiv: Osnovy, 2000. 328 s.

11. Pershi akademiky (diisni chleny) Ukrainskoi Akademii Nauk: Do 100-richchia Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy: naukovo-dopomizhnyi biobibliohrafichnyi pokazhchyk. Derzh. nauk.tekhn. b-ka Ukrainy, Inform. bibliohr. vid. Kyiv: DNTB Ukrainy. 2018. 249 s.
12. Polonska-Vasylenko N. Akademik Ahatanhel Yukhymovych Krymskyi 1871– 1941rr. Kyiv, 2011. URL:<https://en.calameo.com/read/005273712da4b6cbb021c>
13. Poliarush N.S., Khotsianivska I.V. Ahatanhel Krymskyi bahatohranna tvorcha osobystit.URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/36/665/1381-1>
14. Sydorzhovskyi M.O. Nad chasom i prostorum. Do 150-richchia z dnia narodzhennia Ahatanhela Krymskoho (1871–1942). UR: <https://litgazeta.com.ua/articles/mykhajlo-sydorzhovskyj-nad-chasom-i-prostorom-do-150-richchia-z-dnia-narodzhennia-ahatanhela-krymskoho-1871-1942/>
15. Tytarenko L.I. Vin tsiu Batkivshchynu liubyv. Holos Ukrainy. 2011. 20 sich.(№ 10). 21 s. URL: <http://www.golos.com.ua/article/117928>
16. Sheremeta A.Iu. Ahatanhel Krymskyi ta ideia «Ukrainy»: Rekonstruktsiia natsionalnoho i politychnoho samousvidomlennia. m. Kyiv. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Sheremeta_A_Yu/Ahatanhel_Krymskyi_ta_ideia_Ukrain_y_rekonstruktsiia_natsionalno_i_politychnoho_samousvi-domlennia.pdf

УДК 94: 27 - 18

ЛЮДИНА В СВІТОГЛЯДІ Й ІДЕОЛОГІЇ МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА (ІВАНА ОГІЄНКА)

Марта Боярчук

Рівненський державний гуманітарний університет

Україна, 33027, Рівне, вул. Пластова, 31

e-mail: martaboarcuk@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9150-3478>

У статті розглянуто роль людини в світогляді й ідеології митрополита Іларіона (Івана Огієнка) у статтях та філософських творах автора.

Ключові слова: Митрополит Іларіон, філософська містерія, «Служити народові – то служити Богові», екзистенціалізм.

**MAN IN THE WORLD VIEW AND IDEOLOGY OF METROPOLITAN ILARION
(IVAN OGIENKO)**

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Микола Федоришин

ПІВДЕННО-СХІДНИЙ КОРДОН ПЕРЕСОПНИЦЬКОГО КНЯЗІВСТВА У
СЕРЕДИНІ XII СТОЛІТТЯ 3

Грина Максимчук

ЯРОСЛАВ МУДРИЙ ЯК РОЗРОБНИК НОВИХ ПРОГРЕСИВНИХ КОНЦЕПЦІЙ
РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА 11

Андрій Комар-Маліновський

ТРАДИЦІЇ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ
ЗАКЛАДЕНІ ПЕТРОМ МОГИЛОЮ 15

Станіслав Мамчур, Валентина Добровичинська

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРИМСЬКОГО ХАНСТВА У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ
XVII – XVIII СТОЛІТТЯХ 23

Христина Головата, Валентина Добровичинська

ТРАГІЗМ НАУКОВОЇ ДОЛІ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО (1871–1942 РР.) 31

Марта Боярчук

ЛЮДИНА В СВІТОГЛЯДІ Й ІДЕОЛОГІЇ МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА
(ІВАНА ОГІЄНКА) 39

Софія Муштук

ЗМІНА СТАТУСУ І ВНУТРІШНІЙ УСТРІЙ
ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В МІЖВОЄННІЙ ПОЛЬЩІ 47

Вікторія Ішук

ТЕАТРАЛЬНЕ ЖИТТЯ ВОЛИНСЬКОГО ВОСВОДСТВА
МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ 52

Руслан Сіромський

«ОБЕРЕГТИ ВІД НЕБАЖАНИХ КОНТАКТІВ»:
ПОВОЄННІ ПОЇЗДКИ ПЕТРА КРАВЧУКА В ЗАХІДНІ ОБЛАСТІ УРСР 65

Богдан Олешко, Віталій Півоварчук

РЕЛІГІЙНА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМ
50-X – 60-X РР. 73

Дмитро Малезик

СОЦІАЛЬНА СТРУКТУРА ТВОРЧОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ РСРВ
1960-ТІ – НА ПОЧАТКУ 1980-X РР. 79

Максим Залужний

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ БОЛОХІВСЬКОГО ГОРОДИЩА НА ТЕРИТОРІЇ
ЗАМКУ У СТАРОКОСТЯНТИНОВІ 87

РОЗДІЛ II. ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Наталія Плюта, Аліна Корольова

МОНУМЕНТАЛЬНІ КОРАБЕЛЬНІ ПОХОВАННЯ РАНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ
НА ПРИКЛАДІ АРХЕОЛОГІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ НОРВЕГІЇ 91

Аліна Хведас, Олена Ворон

СХИЗМА 1054 РОКУ У КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ
ВІДНОСИН СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ 99

Тетяна Печоха, Олена Ворон

ФЕНОМЕН «ПОЛЮВАННЯ НА ВІДЬОМ» ТА ЙОГО ВИЯВИ У
СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ЄВРОПІ 108

Мар'яна Кобзар, Оксана Ворон

НАУКОВА ПРАКТИКА МІСІОНЕРІВ ОРДЕНУ ЄЗУЇТІВ В АЗІЇ XVI–XVIII СТОЛІТТЯХ . 118

Валентин Константинов

МОЛДАВСКОЕ КНЯЖЕСТВО В НАЧАЛЕ 20-ГОДОВ XVII ВЕКА И ПОСОЛЬСТВО В
ИСТАМБУЛ КШИШТОФА ЗБАРАСКОГО 127

Вячеслав Ціватий

ДИПЛОМАТІЯ, ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА І КУЛЬТУРА КОМУНІКАЦІЇ ВРАНЬОМОДЕРНІЙ
ЄВРОПІ: СПЕЦИФІКА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ПРОФЕСІЙНІ ПРАКТИКИ ТА
ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ МОДЕЛІ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ ІТАЛІЇ 137

Світлана Свінцицька, Олена Ворон

РАСОВА СЕГРЕГАЦІЯ В СИСТЕМІ ПРАВОСУДДЯ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ 149

Андрій Богданович

БОРІТЬБА САМОДЕРЖАВ'Я З ТОЛЬСТВОМ У БІЛОРУСЬКИХ ГУБЕРНІЯХ У
XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ 161

Боголейша Светлана

ВЛИЯНИЕ ИДЕОЛОГИИ КРАЯ НА РАЗВИТИЕ БЕЛОРУССКОГО И ЛИТОВСКОГО
НАЦИОНАЛЬНЫХ ДВИЖЕНИЙ В НАЧАЛЕ XX ВЕКА 169

Александр Кукса

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ТЕХНІЧЕСКИХ ЗНАНИЙ В СТЕНАХ
НАРОДНЫХ УНИВЕРСИТЕТОВ 178

Руслан Постоловський

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ СРСР У 1953–1964 РОКАХ 185

Степан Синяк

БУДАПЕШТСЬКИЙ МЕМОРАНДУМ І РОСІЙСЬКА ІНТЕРВЕНЦІЯ В УКРАЇНІ 196

Марина Климко

ВОЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ 203

РОЗДІЛ III. ПРОБЛЕМИ ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ТА ІСТОРИОГРАФІЇ

Петрик Дмитро

ПРАЦІ РАДЯНОЛОГІВ ЯК ЦІННЕ ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ СРСР 209

Роман Михальчук

ГОЛОКОСТ В РІВНОМУ В СУЧАСНІЙ АМЕРИКАНСЬКІЙ
ІСТОРИОГРАФІЇ: ДОСЛІДЖЕННЯ ДЖЕФФРІ БЕРДЗА 217

Оксана Лепеш

МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ ИНТЕГРАЦИЯ ИСТОРИИ С ДРУГИМИ НАУКАМИ КАК
ОСНОВА СОВРЕМЕННЫХ ИСТОРИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ 224

Ольга Северова, Микола Жук

ЕТАПИ ПОШУКУ ГЕНЕАЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ 232

Катерина Попова

ЦІНІСНІ ПОСИЛИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ АКТІВ
У «СИСТЕМІ КООРДИНАТ» ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ УКРАЇНИ 239

Ліннік Юрій

ПРОБЛЕМА ЕВДЕМОНІЗМУ У ФІЛОСОФІЇ 246

ISSN 2519-1942

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

ВИПУСК 33

Відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей несуть автори опублікованих матеріалів та їх наукові керівники. Думки авторів статей з позицією редколегії можуть не співпадати.

Відповідальний за підготовку збірника до видання – **Валерій Шеретюк**

Комп'ютерна верстка – **Лариса Федорук**

Обкладинка – **Григорій Волохов**

Підписано до друку 0 1.12.2021 р. Папір офсетний.

Гарнітура «Times New Roman».

Наклад 300. Зам. № 247/1. Ум. друк. арк. 17,06.

Віддруковано засобами різнографічного друку

ПП Самборський І.О.

вул. Княгині Ольги, 8, м. Рівне, 33028

ISSN 2519-1942

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Рівненський державний гуманітарний університет. Збірник наукових праць. Випуск 33. Рівне, 2021. 256 с.

УДК 94(477) + 94 (100)

А 43

ББК 63.3 (4Укр)

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2021